Ali Hasanov

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ulusal Kalkınma ve Güvenlik Politikası

- Ulusal Kalkınma ve Güvenlik Politikasının Temelleri
- Ulusal Çıkar ve Ulusal Güvenlik Ölçütleri
- Güvenlik Alanında İç ve Dış Politika Stratejisi
- Uluslararası ve Bölgesel Güvenlik Politikası
- Jeopolitik Statü, Faaliyet Tüzüğü ve Kalkınma Olanakları
- Dağlık Karabağ Sorunu ve Ulusal Güvenliğe Etkisi

Aktaran:
Azad Ağaoğlu
Fuad Şammedov

ÖTÜKEN

İçindekiler

Giriş / 7

I. Bölüm
Azerbaycan'ın Ulusal Kalkınma Politikası:
Karakteristiği, Ana Görev ve Şartları

1.1. Azerbaycan'ın Ulusal Kalkınma Politikasının Şekillenmesi, Ana Aşamaları ve Karakteristik Özellikleri.....38
1.2. Azerbaycan'ın Ulusal Kalkınma Politikasının Ana İlke, Görev ve Şartları.....53

II. Bölüm
Azerbaycan'ın Ulusal Çıkar Ölçütleri,
Ulusal Güvenlik Politikasının Şekillenmesi ve Temelleri

2.1. Ulusal Güvenlik Politikası: Şekillenmesi, Temel Ölçütleri ve Mekanizmaları 63
2.2. Ulusal Güvenlik Politikası: Ana Görev ve İstikametleri.....80

III. Bölüm
Uluslararası Güvenlik Alanında
Azerbaycan'ın Dış Politika Stratejisi

3.1. Uluslararası Güvenlik Sisteminin Temel Şartları ve Jeopolitik Ölçütleri.....169
3.2. Uluslararası Güvenlik Alanında Azerbaycan'ın Dış Politika Stratejisi ve Etkinliği 171
3.3. Azerbaycan'ın Jeopolitik Kodu ve Jeopolitik Faaliyet Çerçevesi 185

IV. Bölüm
Azerbaycan'ın Bölgesel Güvenlik Politikası ve
Dış Aktörlerle Askerî-Jeostratejik İlişkileri

4.1. Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Bölgesel Güvenlik Ortamı: Kamplaşma Gerçeklikleri ve Askerî-Jeostratejik Güçlerin Sınıflandırılması.....193
4.2. Rusya'nın Bölgesel Güvenlik Politikası, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Azerbaycan'ın Güvenlik Çıkarları 203
4.3. ABD, Nato ve AB'nin Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'da Takip Ettikleri Bölgesel Güvenlik Politikası ve Azerbaycan'ın Askerî-Jeostratejik Çıkarları 226

4.4. Türkiye'nin Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Güvenlik Yapılanmasına Yaklaşımı ve Azerbaycan'ın Jeostratejik Güvenlik Çıkarları.....246
4.5. İran'ın Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Güvenliğine Yaklaşımı ve Azerbaycan'ın Jeostratejik Çıkarları 256
4.6. Güney Kafkasya ve Karadeniz Havzasının Önemli Bir Ülkesi Olarak Gürcistan: Güvenlik Alanında Azerbaycan-Gürcistan Ortaklığının Temel Koşulları ve Bölgesel Şartları.....269
4.7. Güney Kafkasya'nın Bölgesel Güvenliği ve Ermenistan: Komşularına Karşı Toprak İddialarının Doğurduğu Jeopolitik Beklentiler.....279
4.8. Hazar Denizi, Karadeniz Havzaları ve Güney Kafkasya'nın Diğer Ülkeleriyle Askerî-Jeostratejik İlişkiler ve Azerbaycan'ın Bölgesel Güvenlik Politikası.....287

V. Bölüm
Güney Kafkasya'nın Temel Güvenlik Sorunu Olarak
Dağlık Karabağ Çatışması: Uluslararası, Bölgesel, Lokal Çıkarlar
ve Azerbaycan'ın Toprak Bütünlüğü Sorunu

5.1. Ermenistan'ın Azerbaycan'a Saldırısı ve Dağlık Karabağ Sorununun Tarihî Kökleri 303
5.2. 20. Yy. Sonlarında Ermenistan'ın Azerbaycan'a Karşı Toprak İddiaları ve SSCB Yönetiminin Ermeni Yanlısı Kafkasya Politikası 307
5.3. Azerbaycan Topraklarının Ermenistan Silahlı Kuvvetleri Tarafından İşgali ve Sorunun BM Güvenlik Konseyi'nin Müzakeresine Çıkarılması.....310
5.4. Agit Minsk Grubu'nun Kurulması, Soruna Barışçıl Yollardan Çözüm Arayışları, Çatışan Tarafların Tutumu ve Genel Sonuçlar.....312
5.5. Diğer Uluslararası Örgütlerin Dağlık Karabağ Sorunundaki Tutumu ve Azerbaycan'ın Diplomatik Girişimlerinin Sonuçları.....318

Sonuç.....325

Ekler

Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Güvenlik Yasası.....333
Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Güvenlik Konsepti 355
Azerbaycan Cumhuriyeti Askerî Doktrini 387
Kaynaklar 415
Summary.....430

Giriş

Uluslararası ilişkilerin öznesi konumundaki her devletin dünyadaki nüfuz ve imajını belirleyen şey, uyguladığı ulusal kalkınma ve güvenlik politikasına sıkı sıkıya bağlıdır. Ulusal kalkınma ve güvenlik politikası bir ülkenin politik, ekonomik, sosyal ve manevi kalkınmasının, dış dünyanın tehlikeleri karşısında dayanma gücünün, verimli devlet yönetiminin, ülke içi istikrarın, yurttaşların ulusal düşünce, amaç ve hedefler uğruna birleşmesinin ve toplumsal-politik yaşama katılım düzeyinin, diğer iç politika meselelerinin temel göstergelerinden bir tanesidir.

Bilindiği üzere SSCB döneminde Azerbaycan'ın ayrıca bir ulusal kalkınma ya da güvenlik politikası mevcut olmamıştır. Diğer Birlik Cumhuriyetleri gibi Azerbaycan'ın kalkınmasına ve güvenliğine ilişkin meseleler de SSCB ortak mekânında, ortak politik, ekonomik ve ideolojik bir yaklaşım çerçevesinde, yine SSCB geneli için geçerli argümanlarla belirlenmekte ve sorunlar Birlik Cumhuriyetlerinin ortak çıkarları doğrultusunda çözüme kavuşturulmaktaydı.

SSCB'nin parçalanması, sosyalist sistemin çökmesi, çok sayıda ülkenin bir politik düzenden diğerine geçmesi ve yeni bağımsız devletlerin uluslararası ilişkiler sistemine girmesi ile dünya üzerinde eskiden beri mevcut politik, ekonomik, jeopolitik ve askerî-stratejik dengeler ciddi ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu uluslararası süreçler diğer Post-Sovyet ülkeleri gibi Azerbaycan'ı da kendine özgü *ulusal kalkınma ve güvenlik politikasını şekillendirmek, ulusal güvenlik stratejisini oluşturmak ve uygulamak zorunluluğuyla* karşı karşıya bırakmıştır.

1991 yılında bağımsızlığını tekrar kazanmasının ardından ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının belirlenmesi ve bu politikanın hem teorik, hem de pratik temellerinin şekillendirilmesi, devletin hayati çıkarlarının sınırlarının çizilmesi ve bu çıkarların temini, ulusal güvenlik mekanizma ve rezervlerinin oluşturulması, toplumun sosyoekonomik, politik ve

manevi temellerinin yeni değer ve ilkeler doğrultusunda yapılandırılması gibi görevler Azerbaycan'ın devlet politikası içinde özel bir yer ve önem arz etmiş, devlet yapılanması sürecinin ivedi ve mühim meselelerinden biri haline gelmiştir. Aynı dönemde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal kalkınma ve güvenlik açısından öncelikli meselelerine değinirken Ulusal Önder Haydar Aliyev; bağımsızlığın Azerbaycan halkına kaderin değerli bir armağanı olduğunu, büyük bir ulusal servet mesabesinde bulunduğunu belirtmiş, fakat bağımsızlığı korumanın bağımsızlık kazanmaktan daha zor olduğunu, ulusal kalkınma ve güvenliğin temin edilmesinin güçlüğünü, bunun için hem yöneticilerin, hem de halkın gayret sarf etmesi, sebat göstermesi ve tarihî sorumluluğun bilincinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Yeni tarihî şartlar Azerbaycan Cumhuriyeti'nin önüne bağımsızlığın korunması ve pekiştirilmesi, demokratik ve laik bir hukuk devleti olarak yapılanma, Dağlık Karabağ sorununun ulusal çıkarlar doğrultusunda çözüme kavuşturulmasıyla ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanması, halkın refah ve güvenliğinin temini gibi meseleler çıkarmıştır. Bu meseleler belli amaçlar doğrultusunda sürekli ve ölçülüp biçilmiş iç ve dış politika uygulanmasını, mevcut entelektüel ve sosyoekonomik potansiyelin ve sosyopolitik güç odaklarının verimli kullanılmasını gerektirmekteydi.[1]

Bağımsız devletin çıkarları ile evrensel değerleri, genel geçer güvenlik normları ile ulusal postulatları kendi bünyesinde ihtiva eden, birleştiren ve bireysel, toplumsal güvenliğin ve ülke güvenliğinin temellerini, istikametlerini ve önceliklerini kapsayan yeni bir ulusal kalkınma ve güvenlik politikası 1993 yılından itibaren Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev liderliğinde şekillendirilmeye başlanmıştır. Daha sonraki dönemde bu politika çeşitli gelişim evreleri geçirerek uygulanmaya devam etmiştir. Aradan geçen 20 yılda Azerbaycan'da ulusal kalkınma ve güvenlik konulu birtakım yasalar hazırlanmış, teoriler, doktrinler ve özel devlet programları yapılmış, pratikte de önemli adımlar atılmıştır. Günümüzde tüm yapılanların irdelenerek değerlendirilmesi, gerekli genellemelerin yapılması, uygulanan politikanın ne derecede verimli olduğunun belirlenmesi, Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik stratejisinin teorik açıdan bilimsel kıstaslarla analiz edilmesi bir ihtiyaç

[1] Bkz. Aliyev, Haydar. "Yeni Yüzyıla ve Üçüncü Binyıla Girerken Azerbaycan Halkına Sesleniş", *Bağımsızlığımız Ebedîdir*. Elektronik versiyonu için: http://heydaraliyev.preslib.az

olarak doğmuştur ve bu ihtiyacın giderilmesi Azerbaycan'ın siyaset bilimcileri önünde güncel bir mesele olarak durmaktadır.

Modern dünya düzeninde uluslararası ve bölgesel güvenlik sistemi, dünyanın sosyopolitik, ekonomik, kültürel ve manevi gelişim yönleri sahip olduğu özellikler ve dinamikler açısından farklılık göstermektedir. Bu durum bağımsız bir devlet olarak Azerbaycan'ın ulusal kalkınması, iç ve dış politikasının durumu, devlet güvenliği üzerinde de ciddi ölçüde etkiye sahip olabilmektedir.

Diğer yandan üçüncü bin yılın başında uluslararası ilişkilerin ve dünya politikasının gitgide evrenselleşmesi, ekonomik ve politik ilişkilerin yeni bir sistem hüviyeti kazanması, devasa uluslararası şirketlerin dünya üzerindeki egemenliğinin ve ülkelerin iç politikaları üzerindeki etkilerinin artması, ileri teknolojilere dayalı iletişim toplumlarının ortaya çıkması ve bu sayede ulusal sınırların aşılması, uluslararası entegrasyonun gün günden derinleşmesi gibi süreçler de ulus devletlerin kalkınma ve güvenlik stratejilerini önemli boyutta etkilemektedir. Bu süreçlerin nedeninin, mahiyetinin, gelişim seyrinin ve bunların ulus devletlerin kalkınması, güvenliği üzerindeki etkisinin araştırılması Azerbaycan'da da teorik-bilimsel ve siyasal gündemin meselelerini oluşturmaktadır.

Geride bıraktığımız yüzyılın sonlarında SSCB'nin ve sosyalist düzenin çöküşü, dünya çapında ideolojik çatışmanın ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi, yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışı gibi olaylar uluslararası arenada önemli değişikliklerin temellerini oluşturmuştur. Post-Sovyet coğrafyasında bile bağımsızlık kazanan ülkelerin ulusal kalkınma ve güvenlik alanında farklı politikalar izlemeleri Avrasya'nın ve dünyanın jeopolitik gerçeklikleri ve güvenlik sistemleri açısından büsbütün etkisiz olmamıştır. Öte yandan bu olgular çoğunlukla bölgesel ve evrensel güvenlik sistemleri, güvenlik sistemi kavramı ve güvenlik sistemlerinin yapısı üzerinde de ciddi değişikliklere neden olmuştur. Örneğin SSCB'nin parçalanması sonucunda pek çok teorik ve hukuki terimle beraber jeopolitik ve jeostrateji alanında, ulusal güvenlik ve ulusal güvenliğin temini konusunda mevcut yaklaşımlarda da önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Açıktır ki "güvenlik", "ulusal güvenlik", "devlet güvenliği" gibi kavramlar karmaşık birer sosyopolitik olgu olarak hem öznel, hem de somut tarihî niteliklere sahiptir. Güvenlik kavramı "doğa-insan-toplum-devlet-dış dünya" sistemi

içinde her ülkenin ulusal çıkarlarından ve uluslararası hukuk normlarından hareketle sergilediği bireysel yaklaşıma, karşılıklı etkileşim, karşılıklı ilişkiler gibi hareketlere dayanmaktadır. Bir devletin güvenlik politikasının temel amacı dış dünyayla ilişkilerde hayati öneme sahip ulusal çıkarların (öznel bir yaklaşımla belirlenen çıkarların) korunması ve en ileri düzeyde temin edilmesidir. Bu nedenledir ki her ülkenin ulusal çıkarları, ulusal güvenliği ve dış dünyadaki nüfuzu bir yandan uluslararası hukukun öznesi olarak değerlendirilmekte, uluslararası kurumlar tarafından korunmakta, diğer yandan ise o devletin iç ve dış rezervleri ve mekanizmaları marifetiyle temin edilmektedir. Günümüzde uluslararası güvenlik sistemi eskiden olduğu gibi sosyalist ve kapitalist kamplar arasındaki ideolojik çatışma çerçevesinde değil, ulusal, bölgesel ve evrensel olmakla üç farklı mekân ölçütünde ortaya çıkmakta, ilaveten her ülkenin bireysel güvenlik düzeyini kendi bünyesinde yansıtmaktadır. Güvenliğin böyle bir tipolojiye göre sınıflandırılması bütünüyle dünyanın, çeşitli bölgelerin ve devletlerin askerî, jeostratejik ve jeopolitik güvenlik ortamlarının özelliklerinin, askerî ittifakların toplu ya da bireysel konumunun, çeşitli ülkelerinin dünya politik arenasındaki rolünün, ulus devletlerin toprak bütünlüğü faktörünün ve diğer etkenlerin de tesirine açıktır. Günümüzde güvenlik sisteminin birbirinden farklı düzeylerde sınıflandırıldığı gerçeği bir tarafa, bize göre, güvenliğin temini evrensel ölçekli tek ve hiyerarşik bir güvenlik sisteminin varlığını gerekli kılmaktadır. Fakat tam bir güvenlik ortamının sağlanabilmesi için söz konusu sistemin; evrensel, bölgesel ve ulusal karakterine bakmaksızın, her güvenlik düzeyinin özelliklerini, tehlike kaynaklarını, tehlike araç ve mekanizmalarını da göz önünde bulundurması gerekmektedir. Çağdaş evrensel güvenlik sisteminin bu nitelik ve özelliklerinin göz önünde bulundurulması kaydıyla Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının evrensel, bölgesel ve ulusal düzeyde ana yönlerinin, yine her düzey için öncelik ve hedeflerinin belirlenmesi günümüzün bağlayıcı ve önemli meselelerinden biridir.

Ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik ortamının oluşturulmasına yönelik Azerbaycan dış politika stratejisinin öncelikli görevleri *barış ortamında kalkınmanın sağlanmasından, egemen devlet haklarının temininden, uluslararası ilişkilerin özneleri ve tün dünyayla karşılıklı ilişkiler tesis edilmesinden ve ulusal çıkarların korunmasından* ibarettir. Her ülkenin dünya arenasındaki konumu ve itibarı; evrensel, bölgesel ve ulusal düzeyde uyguladığı *gü-*

venlik politikasının dinamikliğine ve verimliliğine çok bağlıdır. Bu nedenledir ki ulusal güvenliğin her düzeyde temin edilmesine ilişkin dış politika etkinliğinin incelenmesi, bu yöndeki görev ve hedeflerin teorik ve bilimsel açıdan değerlendirilmesi Azerbaycan siyaset biliminde güncelliğini muhafaza etmektedir.

Azerbaycan Avrupa ile Asya'nın ulaşım ve taşımacılık hatlarının buluştuğu noktada, jeopolitik, askerî-jeostratejik ve jeoekonomik açıdan önem arz eden, bol enerji rezervine sahip bir coğrafyada, Avrasya'da yerleşiyor ve bu konumu ülkenin ulusal kalkınma ve uluslararası, bölgesel, ulusal güvenlik politikalarının önceliklerinin, istikamet ve mekanizmalarının şekillenmesinde belirleyici etkiye sahiptir. Öte yandan Hazar havzasının ve Güney Kafkasya'nın askerî-stratejik ve güvenlik sistemlerinin şekillenmesinde de Azerbaycan'ın uluslararası, bölgesel ve ulusal güvenlik politikalarının özel bir önemi bulunmaktadır. Bu ulusal politikanın öncelikli hedeflerinden biri, Azerbaycan'ın bölgedeki jeopolitik ve jeoekonomik süreçlerin çoğuna aktif bir şekilde katılmasının sağlanması ve her alanda Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarının temin edilmesidir. Yaklaşık olarak son iki yüzyılda Güney Kafkasya ve Hazar havzası Rusya'nın jeopolitik etki ve kontrol alanı içinde bulunmuş, Rusya açısından özel bir askerî-jeostratejik öneme sahip olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Güney Kafkasya ve Hazar havzasında göreceli olarak bir "jeopolitik boşluk ortamı" oluşmuş ve böyle bir ortam etnik ayrılıkçılık, millî çatışma ve dağılma sürecini tetiklemiştir. Bölgenin kontrolü Avrasya'nın daha geniş bir bölümünü de etki alanı içinde tutmaya olanak vermektedir. Bu nedenle Güney Kafkasya, Hazar Denizi ve Karadeniz havzaları çeşitli uluslararası güçlerin ve büyük devletlerin jeopolitik, jeoekonomik ve askerî çıkarlarının karşı karşıya geldiği bir mekâna dönüşmüştür. Diğer yandan Hazar Denizi ve Karadeniz havzası ile Güney Kafkasya bölgesi kıtalararası enerji, ulaşım ve taşımacılık koridoru konumunda, uluslararası enerji güvenliği sisteminin etkin merkezlerinden biri pozisyonunda bulunmaktadır. Günümüzde aynı bölgede iki büyük ülke (Rusya ile ABD) ve birkaç başka jeopolitik aktör (AB, bölgenin ve dünyanın etkin bazı ülkeleri) askerî, jeostratejik, jeoekonomik, diplomatik alanlarda ve enerji alanında çıkarlarını gerçekleştirmek için mücadele etmektedir. Bu nedenledir ki söz konusu coğrafyada askerî-jeostratejik güçlerin sınıflandırılmasının yapılması ve güvenlik ortamının oluşmasını, her ülkenin ulusal güvenlik politikasının şekillenmesini et-

kileyen faktörlerin, bölgede çıkarı olan ülkelerin ve uluslararası güçlerin askerî ve ekonomik stratejilerinin, iletişim ve enerji alanındaki stratejilerinin ve jeopolitik süreçlerin olası gelişim senaryolarının araştırılması hem teorik ve bilimsel, hem de pratik açıdan git gide daha fazla önem ve öncelik kazanmaktadır.

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının ana hedefleri *bozulan toprak bütünlüğünün temin edilmesi, Dağlık Karabağ sorunun çözüme kavuşturulması, Güney Kafkasya'da kalıcı bir barış ortamının sağlanması* gibi meselelerdir. Dağlık Karabağ sorununun çözüme kavuşturulması ve bölgede barışın sağlanması yalnızca Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikası açısından değil, bölgenin bütününün sosyoekonomik açıdan kalkınması, hatta dünyada devamlı bir barış ve güvenlik ortamının pekiştirilmesi açısından da önem arz etmektedir. Bu nedenledir ki Azerbaycan Cumhuriyeti uluslararası hukuk normlarının sağladığı olanaklar dâhilinde Dağlık Karabağ sorununun çözüme kavuşturulması için etkin ve sürekli bir politika izlemektedir. Sorunun özünün uluslararası kamuoyunun dikkatine sunulması, Ermenilerin işgalci politikasının ifşası, AGİT'in Budapeşte ve Lizbon zirve toplantılarında Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin ilke ve mekanizmaların belirlenmesi, BM, AGİT, İslam Konferansı Örgütü (2011'den itibaren İslam İşbirliği Teşkilatı), Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu gibi örgütlerin soruna ilişkin kararlar alması, hükümler vermesi ve çağrılar yapması da bu etkin politikanın neticesi olarak değerlendirilebilir. Fakat Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev'in de vurguladığı gibi, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edilmiş olması gerçeği Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarına yönelik bir tehdit olmakla beraber, bölgede barış ve istikrar ortamının sağlanması yolunda da en büyük engeldir. Aradan geçen yirmi yılda Ermenistan, işgal ettiği Azerbaycan topraklarından kayıtsız şartsız çekilmesi gerektiğine dair BM kararlarına aldırış etmemekte, işgalcilik politikasını ve müzakerelerde yapıcı olmayan tutumunu sürdürmektedir. Ermenistan'ın bu tutumu Dağlık Karabağ sorununun çözümünü geciktirmektedir.[2] Dağlık Karabağ sorununun doğurduğu bölgesel ve ulusal durumun araştırılması, ortaya çıkan meselelere çözümler üretilmesi

[2] Bkz. Aliyev, İlham. "Kore Cumhuriyeti Diplomacy Dergisi'ne Demeci", *Azerbaycan* gaz., Nu. 89, 25 Nisan 2012, s. 2.

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikası açısından olduğu kadar, bölgesel ve evrensel anlamda barış ve güvenliğin sağlanması açısından da önem arz etmektedir.

Her devletin *politika, askeriye, sınır, enerji, ulaşım, gıda, iletişim, çevre vb. hayati alanlara ilişkin güvenlik önceliklerinin* ulusal kalkınma stratejisine yansıdığı bir gerçektir. Bu alanlarda resmî güvenlik politikasının temel ilke, amaç ve görevlerinin neler olduğunun, karşılaşılan sorunların ne şekilde incelenerek değerlendirileceğinin belirlenmesi ve konuya ilişkin hem bilimsel, hem de pratik tavsiyelerde bulunulması Azerbaycan siyaset biliminin de öncelikli meselelerindendir. Zira her ülkede uygulamaya konan ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının pratikteki verimlilik derecesinin, reel sonuçlarının, hedeflerinin ve bu politikadan gelecekte neler beklendiğinin araştırılması öte yandan ulusal kalkınma ve güvenlik sistemleri arasındaki karşılıklı ilişkilerin bilimsel-teorik manzarasını ve dinamiğini de belirlemeye yardımcı olur.

Her bağımsız devlet gibi Azerbaycan'ın da *sınır güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün garantiye alınmış olmasının, yalnızca bu ülkenin politik güvenliğinin ve egemenliğinin coğrafi sınırını çizmekle kalmadığının, diğer yandan ulusal özdeşliğin ve millî birliğin şekillenme coğrafyasını da belirlediğinin* altını çizmek gerekir. Toprak bütünlüğünün ve millî birliğin bozulmasının, ulusal özdeşliğin zarar görmesinin birtakım ulusların egemenliklerini kaybetmelerine ve millî mevcudiyetlerini yitirmelerine neden olduğu dünya ülkelerinin tarihî tecrübesinde görülmektedir. Kendi içinde birlik olarak topraklarını, devletlerini ve ulusal çıkarlarını savunamayan uluslar, bağımsız iç ve dış politika yürütemeyen devletler zaman zaman egemenliklerini de yitirerek tarih sahnesinden çekilmişlerdir. Ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının verimliliğini, bir ülkenin dış dünya kaynaklı tehlikelere karşı koyabilme gücünü belirleyen şey yalnızca ekonomik kalkınma düzeyi, askerî gücü değil, bunlarla beraber ülke içinde toplumsal ve siyasal istikrarın, toplumda mevcut millî birlik ve bütünlüğün, devlet algısının durumudur.

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenliğinin temininde ve bu alandaki resmî politikanın belirlenmesinde ortak millî ideolojinin, ***Azerbaycancılık ideolojisinin*** ortaya konarak şekillendirilmesi ve aynı ideolojinin bir devlet politikası düzeyine getirilmesi büyük önem arz etmiştir. Azerbaycancılık ideolojisi özellikle devletin bağımsızlığını tekrar kazanmasında ve bu

bağımsızlığı pekiştirmesinde, mevcut millî manevi değerlerin muhafaza edilmesinde ve geliştirilmesinde, tüm dünya Azerbaycanlılarının bağımsız devlet ülküsü çevresinde birleşmelerinin sağlanmasında eşsiz bir role sahip bulunmuştur. Ulusal özdeşleşme kodunun büyük bir tarihî ve kültürel geleneğe, derin etnik ve polietnik köklere dayanması Azerbaycan'ın ulusal ideolojisinin istikrarını ve dayanıklılığını sağlamaktadır. Bu özelliği dolayısıyla Azerbaycancılık ideolojisi günümüzde millî gelenek ve göreneklerin, ulusal değerlerin korunmasında belirleyici role sahip olmanın ötesinde, manevi yaşamın modernleşmesi aracılığıyla evrensel uygarlığın ilerici örneklerinin alınmasına, kabul edilmesine olanak hazırlamakta ve ülkenin dinamik bir şekilde kalkınmasını desteklerken, uluslararası arenadaki konumunu pekiştirmesine de hizmet etmektedir. Ortak bir ideoloji etrafında birleşme gücü ve millî birliğin mevcut durumu içte sivil toplum örgütlerinin potansiyelinin artmasını, bölgesel ve evrensel güvenlik alanlarında dünya ülkeleriyle işbirliğinin geliştirilmesi, stratejik ortaklarla karşılıklı ilişkilerin daha ileri düzeye taşınmasını da olumlu yönde etkilemektedir. Bunlardan dolayıdır ki günümüzde Azerbaycan siyaset biliminde Azerbaycancılık ideolojisinin ulusal kalkınma ve güvenlik politikası ve bu politikanın verimliliği üzerindeki etkisinin araştırılması konusu da hem bilimsel, hem de politik açıdan öncelik arz etmektedir.

Okurun dikkatine sunulan işbu araştırmanın ana nesnesi Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının teorik temelleri, araştırmanın konusu ise Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikası, ulusal çıkar ölçütleri, ulusal, bölgesel ve evrensel güvenlik alanlarında gerçekleştirdiği faaliyetin özellikleri, iç ve dış politika stratejisi, Dağlık Karabağ'da mevcut kavgacı ve ayrılıkçı rejimin ve Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı toprak iddiası ve bariz işgalci politikası sonucunda doğan çatışma ortamı, Ermenilerin Azerbaycan ve bütünüyle Güney Kafkasya'daki güvenlik ortamı için sorun teşkil etmeleri ve diğer meselelerdir.

Konunun Araştırılması Tarihinden

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikası bugüne kadar ne Azerbaycan'da, ne de Azerbaycan dışında siyaset biliminin tetkik konusu

edilmiştir. Bu alanda sistemli ve çok yönlü bir araştırma yapılmamıştır. Fakat konunun çeşitli yönlerine, Azerbaycan'da ulusal kalkınma ve güvenlik alanında yapılan çalışmalara, uygulanan devlet politikasına ve atılan adımlara ilişkin çok sayıda kaynak, resmî belge, Azerbaycan'ın devlet yöneticilerinin ve diğer üst düzey devlet adamlarının yaptıkları konuşmalar bulunmaktadır.

Bunun dışında bazı yerli ve yabancı araştırmacıların makale ve kitaplarında konuya değinilmiş, birtakım olayların tarihî çizelgesi hazırlanmıştır. Bu kaynaklarda Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikası, bu politikanın teorik ve pratik temelleri, ilke ve özellikleri, istikametleri, ulusal kalkınma stratejisi ve güvenlik siyaseti arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşim gibi meseleler başlı başına birer araştırma nesnesi yapılmamış, sistemli bir şekilde tetkik edilmemiştir. Fakat konunun farklı yönlerini aydınlatan birtakım çalışmalar yapılarak ortaya konmuştur.

Azerbaycan'ın bağımsızlık dönemindeki ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının çeşitli istikametlerini ortaya koyan, özellikle ulusal kalkınma hareketinin tetkik edildiği bilimsel çalışmalar arasında Bilimler Akademisi Azası Ramiz Mehdiyev'in eserleri özel bir yer işgal etmektedir. Mehdiyev'in konuyu çeşitli açılardan ele alan çok sayıda kitabı ve makalesi hem araştırma nesnesi, hem de değindiği konuların geniş yelpazesi nedeniyle siyaset bilimciler tarafından büyük takdir görmektedir.

Mehdiyev'in büyük bir bilgi yükü de taşıyan felsefi-politik çalışmalarında Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının şekillenmesi üzerinde durulmuş, bu politikanın uygulanışında karşılaşılan meselelere değinilmiş, tarihsel süreçte söz konusu alanda yapılan çalışmalar analiz edilmiş, kayda değer teorik ve pratik tavsiyelerde bulunulmuştur. Mehdiyev'in kitaplarında devlet yapılanması ve çağımızın evrensel jeopolitik oluşumları bağlamında Azerbaycan'ın ulusal kalkınmasının çeşitli meseleleri analiz edilmiş, evrensel dönüşüm hareketlerinin Azerbaycan devleti ve toplumu üzerindeki etkisine ve ulusal kalkınma stratejisinin belirlenmesindeki rolüne ilişkin pek çok bilimsel görüş ortaya konmuştur.[3]

---

[3] Mehdiyev, Ramiz. *Azerbaycan'ın Kalkınma Diyalektiği*, Bakü, Azerbaycan MEN, 2000; Mehdiyev, Ramiz. *21. Yüzyılda Ulus Devletçilik*, Bakü, XXI-Yeni Neşirler Evi, 2003; Mehdiyev, Ramiz. *Küreselleşme Döneminin Şartları*, Bakü, XXI-Yeni Neşirler Evi, 2005;

Mehdiyev'in *Azerbaycan'ın Kalkınma Diyalektiği* (Bakü, 2000) adlı kitabında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kalkınma sürecinin diyalektiği, dönemin karakteristik özellikleri gibi konular ele alınmıştır. Kitapta Azerbaycan Halk Cumhuriyeti döneminden itibaren, Sovyetler Birliği yılları ve bağımsızlığın tekrar kazanılması dönemi de dâhil, sosyopolitik süreçler, ulusal kalkınma politikasının şekillenişi, bu politikanın uygulandığı tarihî ortam, devletleşme süreci, demokratikleşme ve modernleşme gibi iç politika meseleleri analiz edilmiştir. Söz konusu çalışma ulusal kalkınmanın temellerini açıklığa kavuşturmakla beraber, meselenin bilimsel ve siyasal manzarasını açıkça ortaya koymak bakımından da önemlidir.

Mehdiyev'in, Azerbaycan'ın ulusal kalkınma politikasının incelenmesi açısından önem arz eden başka çalışmaları da bulunmaktadır. *2005 Meclis Seçimleri: İlk Analiz* (Bakü, 2006) ve *Sivil Topluma Götüren Düşünceler* (Bakü, 2006) vb. çalışmaları bunların sırasında zikretmek mümkün.

Mehdiyev'in çalışmalarında Ulusal Önder Haydar Aliyev'in belirlediği ve Azerbaycan'ın kalkınmasının temel taşlarından biri olarak kabul edilen bütünleştirici millî düşüncenin, yani Azerbaycancılık ideolojisinin siyasetin gündemine çıkarılması, 1990'larda resmî devlet politikası düzeyine getirilmesi ve ulusal devletin yapılanması sürecinde bu politikanın ne şekilde uygulandığı konularına değinilmiş, Haydar Aliyev'in devlet yapılanmasına ilişkin öğretisi ve politik mirası analiz edilmiş, Azerbaycan'da ortaya çıkarak uygulamaya konan ulusal kalkınma politikasının ideolojik ve siyasal manzarası, ana aşamaları, özellikleri ve farklı istikametleri irdelenmiştir.

Bağımsızlık döneminde Azerbaycan'ın sosyoekonomik kalkınmasının, Azerbaycan'da uygulanan hukuki ve demokratik reformların Haydar Aliyev'in stratejik devlet yapılanması ve yönetimi çizgisinin bileşenlerinden biri olarak incelenmesi, bu ulusal kalkınma politikasının Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından 2003-2011 yıllarında sürdürülmesi ve aynı siyasi çizginin nitelik açısından yeni bir düzeye taşınması konuları Mehdiyev'in *Azerbaycan: Küreselleşme Döneminin Şartları* (Bakü, 2006), *Sivil Topluma Götüren Düşünceler* (Bakü, 2006), *Miras Hakkında Düşünerek Demokrasi Yolunda* (Bakü, 2007) vb. eserlerinde tetkik edilmiş-

Mehdiyev, Ramiz. *Yeni Siyaset*, 2 cilt, Bakü, Şark-Garp, 2008; Mehdiyev, Ramiz. *Geleceğin Stratejisini Belirlerken: Modernleşme Çizgisi*, Bakü, Şark-Garp, 2008 vb.

tir.[4] Bu çalışmalarda öte yandan çağdaş dünyanın gelişmesi ve küreselleşmesi bağlamında Azerbaycan'ın ulusal kalkınması, Azerbaycan'da cereyan eden sosyopolitik ve sosyoekonomik süreçlerin mahiyeti açıklığa kavuşturulmuş, ulusal kalkınma sürecinin geleceğine ilişkin birtakım tavsiyelerde bulunulmuştur.

Mehdiyev'in *Yeni Siyaset: Kalkınmaya Doğru* (2 cilt, Bakü, 2008), *Modernleşme Çizgisi Yine Gündemde* (Bakü, 2008) vb. çalışmalarında Azerbaycan'ın kültürel kalkınma tarihi, geçiş döneminin nitelik ve özellikleri, modern sosyal, ekonomik ve politik yaşamın bazı yönleri analiz edilmiş, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından yeni dünya düzeninin eseri olan süreçler, bağımsızlık yoluna adım atan ülkelerin ve bu arada Azerbaycan'ın da gelecek kalkınması, sosyal ve politik alandaki beklentileri vb. konular irdelenmiş, yeni bağımsız olan ülkelerin kalkınma çizgilerine dair bazı görüşler ortaya atılmıştır.

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma politikasının ve bağımsızlık yıllarında gerçekleştirilen devlet yapılanmasının felsefî ve politik açılardan geniş analizini araştırmacı bilim adamı Selahaddin Halilov'un eserlerinde buluruz. Bağımsızlığın pekiştirilmesi, ulus devlet yapılanması ve dayanıklı kalkınmanın sağlanmasında Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından gerçekleştirilen millî ülküler, millî siyasi örgütlenme, millî manevi bilince sahip olma sürecinin öncelikli sorunlarının teorik analizi bilim adamının çalışmalarında önemli yer işgal etmektedir.

Haydar Aliyev'in ulusal kalkınmaya ilişkin görüşleri, devletçilik öğretisi ve ülküsü, pratik faaliyetinin devlet, devletçilik ve Azerbaycancılık ideolojisiyle ilişkili tarafları Halilov'un *Lider, Devlet, Toplum* adlı kapsamlı çalışmasında bilimsel açıdan analiz edilmiştir. Söz konusu çalışma Azerbaycan'ın ulusal kalkınmasının mahiyeti ve Haydar Aliyev'in ulus devlet felsefesinin incelenmesi açısından oldukça önemli bir örnektir. Bağımsızlık yıllarında Azerbaycan'da siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel ve manevi yapılanma süreçleri bu çalışmada ana hatlarıyla ele alınmış, Haydar Aliyev önderliğinde gerçekleştirilen devlet politikasının temelini oluşturan ilkeler belirlenerek bilimsel yöntemlerle analiz edilmiştir. Yine

---

[4] Daha geniş bilgi için bkz. Halilov, Selahaddin. "Bilimler Akademisi Azası Ramiz Mehdiyev'in Bilimsel ve Felsefi Çalışmaları Üzerine" // *Ramiz Mehdiyev. Bibliyografya*. Bakü, Şark-Garp, 2009, s. 87-64; Hasanov, Ali. "Bilimler Akademisi Azası Ramiz Mehdiyev'in Bilimsel Çalışmaları Üzerine" // Aynı yer. s. 157-161.

aynı çalışmada Haydar Aliyev'in devletçilik mirasının irdelenmesi bağlamında, Azerbaycan'da yeni bir toplumun şekillenmesi, ulus devlet ve millî ülkü gibi konuların bilimsel ve teorik analizine önemli ölçüde yer verilmiştir.[5]

Azerbaycan'ın ulusal kalkınmasının bazı tarihî istikametlerinin araştırılması ve bağımsızlık döneminde Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından şekillendirilerek uygulamaya konan ulusal kalkınma politikasının çeşitli özellikleri tarihçi Mahmudov'un çalışmalarının öncelikli konularından biridir. Mahmudov'un *Azerbaycan Tarihinde Haydar Aliyev Şahsiyeti* adlı eserinde ve diğer çalışmalarında bağımsızlık döneminde Azerbaycan'ın ulusal kalkınma politikasının şekillenme ve uygulanma sürecinin mühim noktaları, Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in ulus devletçilik görüşleri, kurtuluş mücadelesi ve tarihî ihya teorisi, uyguladığı iç ve dış politikanın özellikleri gibi konular derinlemesine irdelenmiştir. Azerbaycan'ın ulusal kalkınması ve Haydar Aliyev'in bu hususta ki hizmetleri konusunda Mahmudov'un yaptığı çalışmaların en önemli ve farklı tarafı, ana konunun Azerbaycan'ın beş bin yılı bulan devlet geleneğinin genel manzarası içinde sistemli bir şekilde değerlendirilmesinden ve bu değerlendirmeler sayesinde çok önemli birtakım sonuçlara ulaşılmasından ibarettir.[6]

Ulusal güvenlik sorununun pek çok siyasi, hukuki, etnik ve millî tarafı, özellikle Azerbaycan'da ulus devlet yapılanması sürecinin analizi, mevcut anayasal düzenin şekillenmesi ve gelişmesinin karakteristiği, iç sosyo-politik, toplumsal ve etnik durumun değerlendirilmesi, yurtiçi istikrarın temin edilmesi ve muhafazası, ulusal kalkınma ve güvenlik politikasına ilişkin daha pek çok mesele siyaset bilimciler Aliikram Tağıyev ve Mahir Şükürov'un da çalışmalarında önemli bir yer işgal etmekte, derinlemesine masaya yatırılmaktadır.[7]

Araştırmacı bilim adamı Musa Kasımlı daha fazla Azerbaycan'ın uluslararası ilişkiler sistemine entegrasyonunun temelini teşkil eden ulusal çıkarlar ve bölgesel güvenlik konularıyla iştigal etmiş, ulusal kalkınmada çıkar ve görevlerin Azerbaycan'ın dış politikasının teorik temellerinin be-

---

[5] Halilov, Selahaddin. *Lider, Devlet, Toplum.* Bakü, Azerbaycan Üniversitesi Yay., 2001.

[6] Mahmudov, Yakup. *Azerbaycan Tarihinde Haydar Aliyev Şahsiyeti*. Bakü, Tahsil Yay., 2002.

[7] Takiyev, E., Şükürov, M. *İki Asrın Kavuştuğu Noktada Azerbaycan: Ulusal ve Uluslararası Sorunların Çözümüne Doğru*. Bakü, Adiloğlu Yay., 2004.

lirlenmesine etkisini incelemiştir. Kasımlı bunun dışında Azerbaycan'ın ulusal kalkınma sorunlarını, büyük devlet adamı ve politikacı Haydar Aliyev'in henüz SSCB döneminde nasıl bir bağımsız devlet ideolojisine sahip olduğunu, ulusal kalkınma ülküsünün şekillenişini ve bağımsızlığın kazanılması sonrasında Haydar Aliyev'in bu ideolojilerinin ne şekilde gerçekleştirildiğini de derinlemesine incelemiştir.[8]

Araştırmacı Hicran Hüseyinova Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve bölgesel güvenlik meselelerini Avrupa'yla bütünleşme bağlamında incelemiş, Azerbaycan'ın Avrupa kurumlarına entegrasyonunu kaçınılmaz kılan ön şartları ve bu arada ulusal çıkarlardan kaynaklanan birtakım önemli görevleri analiz etmiştir.[9]

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma çizgisinin ve Haydar Aliyev'in devletçilik mirasının tarihî ve politik açılardan araştırılması bağlamında İrade Hüseyinova'nın *Bağımsız Azerbaycan Devleti'nin Kurucusu* adlı çalışması da Azerbaycan'da tarih yazımında önemli kaynaklardan biridir. Hüseyinova Azerbaycan'ın son 35 yıllık tarihinin, Ulusal Önder Haydar Aliyev'in ulus devlet yapılanması alanındaki çalışmalarının genel bir manzarasını çizmiş, Haydar Aliyev'in Cumhurbaşkanı olarak 1993 yılından sonraki dönemde takip ettiği iç ve dış politikayı, toplumsal ve siyasal istikrarın sağlanmasıyla ekonomik, sosyopolitik ve manevi kalkınmaya yönelik reformları, Azerbaycan'ı dünya siyasetinin merkezi konumuna getiren çalışmaları, yeni bir petrol stratejisi ile uluslararası enerji, ulaşım ve taşımacılık projelerinin hazırlanmasını, Ermenistan'la Azerbaycan arasında mevcut çatışmanın ve Dağlık Karabağ sorununun çözüme kavuşturulması çalışmalarını derinlemesine analiz etmiştir.[10]

Bağımsızlık döneminde Azerbaycan'da cereyan eden toplumsal ve siyasal süreçlerin araştırılması ve analizi, ulusal kalkınma politikasının bazı teorik ve pratik istikametlerinin ve özellikle 1993-2003 yıllarında Haydar Aliyev'in Kurtarıcı ve Cumhurbaşkanı olarak üstlendiği görevlerle bera-

---

8 Kasımlı, Musa. *Uluslararası İlişkiler Sisteminde Azerbaycan (1991-1995)*. Bakü, Gençlik Yay., 1996; Kasımlı, Musa. *Azerbaycan'ın Dış Politikası (Konsept Meseleleri)*. Bakü, Mütercim Yay., 1997; Kasımlı, Musa. *Haydar Aliyev: İstiklale Götüren Yol*. Bakü, BDÜ Yay., 2006.

9 Hüseyinova, Hicran. *Avrupa'yla Bütünleşme Süreçleri Sisteminde Azerbaycan (1991-1997)*. Bakü, Nurlan Yay., 1998.

10 Hüseyinova, İrade. *Bağımsız Azerbaycan Devletinin Kurucusu*. Bakü, Tahsil Yay., 2004.

ber ulus devlet yapılanması alanında uyguladığı ısrarlı politikanın izahı açısından Abutalib Samedov, Aydın Mirzazade ve Memmed Alizade'nin çalışmaları da önem arz etmektedir. İsimleri anılan araştırmacılar Azerbaycan'ın son dönem tarihinin önemli olaylarını, toplumsal ve siyasal yaşamdaki gelişmelerin ayrıntısını ve mahiyetini, ulusal kalkınma politikasının hazırlanması ve uygulanması alanında Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in hizmetlerini, Haydar Aliyev'in ulus devlet yapılanmasına ilişkin politikasının ilke ve özelliklerini, takip edilen iç ve dış politikanın reel sonuçlarını eserlerinde açıklamış, değindikleri konularda çok önemli görüş ve düşüncelerini dile getirmişlerdir.[11]

Azerbaycan'ın ulusal güvenlik politikasının bazı genel istikametlerinin incelenmesi açısından araştırmacı Adil Recepli'nin eserleri[12] de önemlidir. Recepli çalışmalarında ulusal çıkar ve uluslararası güvenlik konularını teorik açıdan şerh etmiş, Azerbaycan'ın ulusal güvenlik politikasının temellerine ilişkin genel nitelikte pek çok bilimsel görüş ortaya atarak bunları değerlendirmeye tabi tutmuştur.

Hazar havzası ve Kafkasya bölgesinin 21. Yy. başlarındaki genel jeopolitik durumu, bölgede askerî-stratejik ve politik çıkarlar için yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde gerçekleşen rekabet, Hazar havzasının enerji rezervleri, uluslararası jeoekonomik projeleri ve diğer çıkar odakları uğrunda mücadelenin bugünkü hedefleri ve sorunları Pervin Darabadi ve Nurullah Aliyev gibi araştırmacıların çalışmalarında masaya yatırılmıştır.[13]

Cennethan Ayvazov Azerbaycan Cumhuriyeti'nin istikrarlı kalkınmasına ve güvenliğine yönelik sorunların bazı istikametlerini ele alarak de-

---

[11] Samedov, Abutalib. *Azerbaycan'ın Kurtuluş Tarihi*. 4 cilt. Bakü, Ozan Yay., 2002-2004; Samedov, Abutalib. *Büyük Kurtarıcı*. Bakü, Ozan Yay., 2004; Mirzazade, Aydın. *Azerbaycan, Zaman, Kalkınma*. Bakü, Azerbaycan Yay., 2008; Alizade, Memmed. *Millî Bilgelikte Haydar Aliyev Zirvesi*. Bakü, 2006 vb.

[12] Раджабли, А. *Национальные интересы и международная безопасность* (анализ внешнеполитического поведения). Баку, 2004 [Recepli, Adil. *Ulusal Çıkarlar ve Uluslararası Güvenlik. Dış Politika Analizi*. Bakü, 2004]; Раджабли, А. *Теория национальной безопасности*, Баку, БСУ, 2005 [Recepli, Adil. *Ulusal Güvenlik Kuramı*, Bakü, BSU, 2005].

[13] Дарабади, П. *Кавказ и Каспий в мировой истории и геополитике XXI века*. Москва, 2010 [Darabadi, Pervin. *21. Yy.da Dünya Tarihinde ve Jeopolitiğinde Kafkasya ve Hazar.* Moskova, 2010]; Darabadi, Pervin., Aliyev, Nurullah. *Hazar Havzasında Jeopolitik Rekabet ve Azerbaycan*. Bakü, Bakü Yüksek Askerî Denizcilik Okulu Yay., 2001 vb.

ğerlendirmiştir.[14] Ayvazov Hazar havzası ve Güney Kafkasya'da yerel, bölgesel ve uluslararası düzeyde çatışan askerî-jeopolitik çıkarları, bu çatışma bağlamında Azerbaycan'ın güvenli bir şekilde kalkınmasını sağlayan politik, ekonomik ve askerî faktörleri değerlendirmiş, ulusal ve bölgesel güvenlik durumunu incelemiş, Azerbaycan'ın güvenlik stratejisini açıklayarak değerlendirmiştir. Ayvazov'un Azerbaycan'ın bölgesel ve ulusal güvenliğinin bazı meselelerine, kendini savunma ilkeleriyle müttefiklik şartlarının birbirine uyumlu hale getirilmesine dayalı ulusal güvenlik stratejisine ilişkin değerlendirmeleri bilimsel ve politik açıdan önem arz etmektedir.

Araştırmacı bilim adamı A. Piriyev'in *Siyasi Strateji ve Ulusal Güvenlik* adlı çalışmasında dünya ülkelerinin siyasi stratejilerinin ana yönleri ve ulusal güvenlik sorunları konu edinilmiştir. Piriyev Azerbaycan'ın iç ve dış politika stratejisinin, ulusal güvenliğinin çeşitli yönlerini de açıklığa kavuşturmuştur.[15]

Araştırmacı İ. Rızayev'in Azerbaycan'ın ekonomik güvenliğinin dış ekonomik temelleri konulu çalışmasında uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişim yönelimleri tetkik edilmiş ve bu yönelimler bağlamında Azerbaycan'ın ekonomik güvenliğine yönelik en büyük tehditler belirlenmeye çalışılmıştır. Rızayev öte yandan uluslararası ulaşım projelerinin Azerbaycan'ın ekonomisinin kalkınmasında ve ulusal güvenliğinin sağlanmasında oynadığı role ilişkin ilgi çekici bilimsel görüşler ortaya atmıştır.[16]

Siyaset bilimcilerden E. Ahmedov'un, E. Aslanov'un, S. Garaşova'nın, A. Gülaliyeva'nın, G. Guliyeva'nın, D. Haşimov'un vb. çalışmalarında[17]

---

[14] Эйвазов, Дж. *Безопасность Кавказа и стабильность развития Азербайджанской Республики*. Баку, Нурлан, 2004 [Ayvazov, C. *Kafkasya'nın Güvenliği ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İstikrarlı Kalkınması*. Bakü, Nurlan Yay., 2004].

[15] Piriyev, A. *Siyasi Strateji ve Ulusal Güvenlik*. Bakü, BDU Yay., 2005.

[16] Рзаев, И. *Внешнеэкономические аспекты национальной безопасности Азербайджана*. Автореф. дисс. на соискание уч.степ. к.э.н., Москва, 2006 [Rızayev, İ. *Azerbaycan'ın Ulusal Güvenliğinin Dış Ekonomik Etkenleri*. Doktora Tezi Özeti. Moskova, 2006].

[17] Ahmedov, E. *Ermenistan'ın Azerbaycan'a Saldırısı ve Uluslararası Örgütler*, Bakü, 1998; Асланов, Э. *Глобализация и стратегия национального развития*. Автореф. дисс. на соиск. учен. степ. к. полит. наук, Баку, 2007 [Aslanov, E. *Küreselleşme ve Ulusal Kalkınma Stratejisi*. Doktora Tezi Özeti. Bakü, 2007]; Гарашова, С. *Геостратегические интересы России и США на Южном Кавказе*. Автореф. дисс. на соиск. учен. степ. к.

Güney Kafkasya'da, Avrupa'da ve bütünüyle dünyada cereyan eden küreselleşme süreçleri, uluslararası jeopolitik ve diğer meseleler bağlamında Azerbaycan'ın ulusal kalkınma stratejisinin nasıl şekillendiği, bu ülkenin ulusal güvenliğinin çeşitli istikametleri ele alınmış, çağdaş dünyada farklı jeopolitik, jeoekonomik ve askerî-stratejik çıkarlara göre belirlenen iç ve dış politikanın ve dış dünyayla işbirliğinin ilkeleri, dünyayla bütünleşmenin olumlu ve olumsuz yönleri, ulusal kalkınma stratejisinin öncelikli istikametleri ve sorunları izah edilmiştir.

Araştırmacılar C. Halilov, G. Aliyev, K. Allahverdiyev ve N. Niyazov'un çalışmalarında Azerbaycan'ın ulusal güvenlik politikasının çeşitli istikametleri ve bu arada millî benlik bilincinin bağımsız devlet yapılanmasında ve ulusal güvenliğin sağlanmasındaki rolü, ulusal güvenliğin etnopolitik yönleri, Azerbaycan'da etnopolitik yaşamın temel faktörleri, ulusal güvenliği tehdit eden etnopolitik yapı ve parametreler irdelenmiş, Azerbaycan'ın askerî güvenliğinin, sınır ve iletişim güvenliğinin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen uygulamalara değinilmiştir. Bu çalışmalarda diğer yandan Güney Kafkasya'da güvenlik ortamının şekillenmesini ve bölge ülkelerinin ulusal güvenliğini etkileyen tehdit unsurlarına dikkat çekilmiş, Azerbaycan'ın bölgede barış ve istikrarın temini için takip ettiği politikanın temelleri analiz edilmiştir.[18]

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının çeşitli yönlerinin araştırılması ve özellikle Haydar Aliyev'in bu alandaki hizmet-

полит. наук., Баку, 2007 [Garaşova, S. *Rusya ve ABD'nin Güney Kafkasya'da Jeostratejik Çıkarları*. Doktora Tezi Özeti. Bakü, 2007]; Gülaliyeva, A. *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin AGİT'teki Varlığı.* Doktora Tezi Özeti. Bakü, 2007; Guliyeva, G. *Yeni Jeopolitik İlişkiler Sisteminde Azerbaycan.* Doktora Tezi Özeti. Bakü, 2010; Haşimov, D. *Ulusal Güvenliğin Önemli Bir Bileşeni Olarak Siyasal Güvenlik. Azerbaycan Cumhuriyeti Örneği.* Doktora Tezi Özeti. Bakü, 2010 vb.

[18] Halilov, C. *Ulusal Güvenliğin Sağlanmasında Millî Benlik Bilincinin Rolü.* Doktora Tezi Özeti. Bakü, 2003; Aliyev, G. *Güney Kafkasya'da Jeopolitik Çıkarlar ve Azerbaycan'ın Barış Diplomasisi.* Doktora Tezi Özeti. Bakü, 2009; Аллахвердиев, К. *Этнополитическая безопасность: императив и парадигма эпохи глобализации*. Баку, Элм, 2009 [Allahverdiyev, K. *Etnopolitik Güvenlik: Küreselleşme Çağının İmperatif ve Paradigmaları.* Bakü, İlim Yay., 2009]; Ниязов, Н. *Основные векторы политики военной безопасности Азербайджанской Республики в 1994-2010 годы*. СПб. ГУ, 2010 [Niyazov, N. *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Askerî Güvenlik Politikasının Temel Yönelimleri (1994-2010)*. Sankt Petersburg Devlet Üniversitesi, 2010].

lerinin tetkik edilmesi açısından önemli bir role sahip bulunan ve Yeni Azerbaycan Partisi tarafından 2004 yılından itibaren her sene yayımlanan bilimsel makaleler derlemesini de burada anmak gerekmektedir. Bu derlemede Azerbaycan'ın önemli devlet ve hükümet yetkilileri, merkezî ve yerel yönetim kurumlarının, yasama ve yargı organlarının üst düzey çalışanları, bilim ve eğitim alanlarında önemli yere sahip kişiler 1993-2011 yılları arasında Azerbaycan'da takip edilen ulusal kalkınma ve güvenlik politikasını, Haydar Aliyev'in devletçilik öğretisini bilimsel açıdan analiz eden makaleler yayınlatmışlardır. Bu makaleler devlet yönetimi sürecine doğrudan katılan şahısların konuya teorik ve pratik yaklaşımlarını ortaya koymakta ve işbu çalışmanın konusu için önemli birer kaynak olmaktadır.[19]

Bunun dışında, konuya kaynak teşkil etmesi açısından 2011 yılında *Azerbaycan* gazetesi öncülüğünde hazırlanarak yayınlanan *Kalkınmanın Azerbaycan Modeli* adlı makale derlemesini de zikretmek gerekir. Bu derlemede yer alan makalelerde 1994-2010 yılları arasında Azerbaycan'ın sosyopolitik, ekonomik, toplumsal ve manevi açılardan kalkınmasının karakteristik özellikleri, Azerbaycan'a özgü kalkınma modeli ve bu modelin ana yönleri çok sayıda örnek eşliğinde analiz edilmiştir.[20]

İşbu kitabın yazarının da konuya ilişkin olarak 1995-2013 yıllarını kapsayan çok sayıda bilimsel incelemesi, ders kitabı, eğitim amaçlı diğer çalışmaları ve bilimsel makaleleri yayınlanmış bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda masaya yatırılan, bilimsel açıdan analiz edilerek açıklığa kavuşturulan temel meseleler şunlardan ibarettir:

- Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının şekillenmesi, uygulanması ve bunun sonuçları;
- Güvenliğe ilişkin iç ve dış politika stratejisinin şekillenmesi, karakteristiği, temel amaçları, ilke ve yönelimleri;
- Azerbaycan'ın 1993 yılından itibaren takip ettiği ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde güvenlik politikalarının temelleri, mahiyeti, sonuçları ve bu politikalardan gelecek beklentiler;

---

19 *Haydar Aliyev Mirası ve Azerbaycan Devletçiliği.* 8 cilt. Bakü, Azerbaycan Yay., 2004-2011.

20 *Kalkınmanın Azerbaycan Modeli.* Bakü, 2011.

- Ulusal kalkınma ve güvenlik alanında Azerbaycan'ın diğer ülkeler, uluslararası jeopolitik aktörler ve bölge ülkeleriyle ikili ve çok yönlü ilişkileri;
- Uluslararası ve bölgesel güvenlik politikasının temel istikametlerinden olarak NATO, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, ABD, Rusya, Türkiye, Avrupa ülkeleri ve diğer ülkelerle işbirliği ve karşılıklı ilişkiler;
- Askerî-jeostratejik alanda ikili ve çok yönlü ilişkilerin tesis edilmesi ve geliştirilmesi;
- Askerî alanda ve güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesi ve uluslararası güvenlik sistemine entegrasyon vb.[21]

---

[21] Hasanov, A. *Azerbaycan-ABD: Belirsizlikten Stratejik Ortaklığa Doğru (1991-1997).* Bakü, Azerneşir Yay., 1997; Hasanov, A. *Azerbaycan'ın Dış Politikası: Avrupa Ülkeleri ve ABD (1991-1996).* Bakü, İlim Yay., 1998; Hasanov, A. *Modern Uluslararası İlişkiler ve Azerbaycan'ın Dış Politikası.* Bakü, Azerbaycan Yay., 2005; Hasanov, A. *Jeopolitik.* Bakü, Aypara-3 Yay., 2010; Hasanov, A. *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Ulusal Kalkınma ve Güvenlik Politikası.* Bakü, Letterpress Yay., 2011; Hasanov, A. "Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Politikası (Bölgesel Güvenlik)" // *Haydar Aliyev Mirası ve Azerbaycan'ın Dayanıklı Kalkınma Stratejisi.* Bakü, 2006, s. 59-76; Hasanov, A. "Haydar Aliyev Azerbaycan'ın Dış Politika Stratejisinin Kurucusudur" // *Haydar Aliyev Yolu: Azerbaycan Kalkınmanın Yeni Aşamasında.* Bakü, 2007, s. 351–367; Hasanov, A. "Haydar Aliyev'in Devlet Yapılanması Öğretisi" // *Haydar Aliyev ve Azerbaycan*. Bakü, 2008, s. 391–401; Hasanov, A. "Haydar Aliyev'in Dış Politikasında Ulaşım-İletişim ve Enerji Koridorları Meselesi" // *Haydar Aliyev Düşünceleri: 21. Yy.da Azerbaycan'ın Kalkınma Yolu.* Bakü, 2009, s. 326–342; Hasanov, A. "Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın Ulusal Güvenlik Politikası: Ana Amaç, Görev ve Mekanizmaları" // *Haydar Aliyev ve Kalkınmanın Azerbaycan Modeli.* Bakü, 2010, s. 32-48; Hasanov, A. "Azerbaycan'ın Modern Jeopolitik Gelişmesi: Mevcut Durum ve Beklentiler" // *Jeostrateji* derg. Bakü, Mart 2011, s. 10-20; Hasanov, A. "Azerbaycan'ın Ulusal Kalkınma ve Güvenlik Politikasına Kavramsal Yaklaşım" // *Jeostrateji* derg. Bakü, Temmuz 2011, s. 3-7; Hasanov, A. "Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın Modern Jeopolitik Gelişimi" // *Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın Modernleşme Stratejisi.* Bakü, 2011, s. 31-43; Hasanov, A. "Haydar Aliyev'in Jeopolitik Öğretisi: 21. Yy.da Azerbaycan'ın Başlıca Jeopolitik Görev ve Beklentileri" // *Jeostrateji* derg. Bakü, Nisan 2011, s. 3-18; Hasanov, A. "Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın Ulusal Kalkınma Politikası: Karakteristiği, Ana Görev ve Şartları" // *Azerbaycan* gaz., Bakü, 13 Aralık 2011; Hasanov, A. "Hazar Havzasının Enerji Rezervleri ve Avrupa'nın Enerji Güvenliği" // *Ekovitrin* derg. İstanbul, Nu. 148, Nisan 2012, s. 66-71; Hasanov, A. "Hazar Denizi ve Karadeniz Havzaları Ülkelerinin Enerji İhracatı Politikası ve Azerbaycan'ın Petrol Stratejisi" // *Kobi Efor* derg. İstanbul, Nu. 151, Nisan 2012, s. 62-65; Hasanov, A.

İşbu çalışmada Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının şekillenmesi sürecinin bilimsel temelleri, tarihî şartları, hedef ve amaçları, bu politikanın bölgenin ve dünyanın mevcut askerî-jeostratejik ortamından ve güvenlik muhitinden kaynaklanan gereksinim ve tepkileri göz önünde bulundurmak suretiyle uygulanması çalışmalarının özellikleri ve sonuçları gibi meselelere değinilmiştir. Çalışmada konuya ilişkin bazı yabancı kaynaklardan ve jeopolitik araştırmalarından da faydalanılmış, özellikle ulusal ve uluslararası jeopolitik araştırmalarının teorik ve metodolojik temellerinin değerlendirilmesi amacıyla tüm dünyada sıkça başvurulan klasik ve çağdaş Avrupa, Amerika, Rusya, Türkiye, Çin, Japonya jeopolitik okullarının temsilcileri olan ünlü siyaset bilimcilerin eserlerinden, siyaset biliminde büyük öneme sahip bulunan ve sürekli olarak pratikte de uygulanan realizm, siyasi idealizm, modernizm, transnasyonalizm, milliyetçilik, Neomarksizm gibi teorik bilimsel akımların temsilcilerinin genel nitelikli teorik çalışmalarından, kolektif çalışmalardan vb. yararlanılmıştır.

Çalışmada Azerbaycan'ın uluslararası ve bölgesel düzeyde güvenlik politikasının çeşitli yönlerini konu edinen Rus, Türk, ABD'li ve Avrupalı araştırmacıların eserlerinden de büyük ölçüde yararlanılmıştır. Söz konusu eserlerde Avrasya bölgesinde ve bütünüyle yeryüzünde güvenlik, Hazar Denizi ve Karadeniz havzalarıyla Güney Kafkasya'nın askerî-jeostratejik ortamının incelenmesi, bölgede cereyan eden jeopolitik süreçlerin incelenmesi bağlamında ve genel olarak Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik meselelerine temas edilmiştir. Güney Kafkasya'da cereyan eden jeopolitik, askerî-jeostratejik süreçler, mevcut bölgesel çatışmalar ve etnik ayrımcılık, bölgenin güvenlik ortamının çeşitli parametreleri bağlamında bölge devletlerinin jeopolitik çıkarları, uluslararası ve bölgesel örgütlerin askerî-jeostratejik politikaları vb. bu eserlerde analiz edilmiştir.

"Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Bölgesel Güvenlik Ortamı: Askerî Kamplaşma Gerçeklikleri ve Tahminleri ile Jeostratejik Güçlerin Sınıflandırılması" (Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya Ülkelerinin Bölgesel Güvenlik Yapılanması Uluslararası Konferansı Tebliği, İstanbul, 26 Mart 2012) // *Vatan* gaz. İstanbul, 29 Mart 2012, s. 8; Hasanov, A. "Hazar Denizi ve Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Bölgesel Güvenlik Ortamı ve Azerbaycan'ın Askerî-Jeostratejik Sorunları" // *Ekovitrin* derg. İstanbul, Nu. 149, Mayıs 2012, s. 60-64; Hasanov, A. "Haydar Aliyev ve Azerbaycan'ın 20 Yıllık Ulusal Kalkınma Stratejisi: Karakteristiği, Ana Görev ve Şartları" // *Azerbaycan 2020: Kalkınmanın Yeni Hedefleri.* Bakü, SBS, 2012, s.51-65 vb.

Ünlü Rus jeopolitikçiler de Hazar Denizi ve Karadeniz havzası ile Güney Kafkasya'nın jeopolitik yapılanması çerçevesinde Rusya ve Azerbaycan'ın ulusal ve bölgesel güvenlik çıkarları konusuna temas etmiş, konuya ilişkin pek çok bilimsel görüş ortaya koymuşlardır. Güney Kafkasya'nın uluslararası ilişkiler sistemi içindeki yeri ve rolü, bölgenin etnopolitik ve politik-kurumsal yapılanması, bölgesel güvenlik sorunları, bölge ülkelerinin dünyada cereyan eden uluslararası askerî-jeostratejik süreçlere tepkisi gibi konular bu araştırmacıların çalışmalarında[22] özellikle ele alınarak de-

[22] Гаджиев, К. С. *Геополитика Кавказа*. Москва, Международные отношения, 2003 [Gadjiev, K. S. *Kafkasya'nın Jeopolitiği.* Moskova, 2003]; Гаджиев, К. С. *"Большая игра" на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра*. Москва, Международные отношения, 2010 [Gadjiev, K. S. *Kafkasya'da Büyük Oyun: Dün, Bugün, Yarın.* Moskova, 2010]; Жильцов, С. С., И. С. Зонн, А. М. Ушков. *Геополитика Каспийского Региона*. Москва, 2003 [Jilcov, S. S., İ. S. Zonn, A. M. Uşkov. *Hazar Bölgesinin Jeopolitiği*. Moskova, 2003]; Гриневецкий, С., С. С. Жильцов, И. С. Зонн. *Черноморский Узел*. Москва, Международные отношения, 2007 [Grineveckiy S., S. S. Jilcov, İ. S. Zonn. *Karadeniz Düğümü.* Moskova, 2007]; Дугин, А. Г. *Основы геополитики*. Москва, 1997 [Dugin, A. G. *Jeopolitiğin Temelleri.* Moskova 1997]; Дугин, А. Г. *Евразийский путь*. Москва, 2002 [Dugin, A. G. *Avrasya Çizgisi.* Moskova, 2002]; Кузнецова, С. И. "Проблемы региональной и государственной безопасности в Центральной Азии и на Кавказе" // *Центральная Азия и Кавказ*. 2001, N-1 [Kuznecova, S. İ. "Merkezî Asya ve Kafkasya'da Bölgesel ve Ulusal Güvenlik Sorunları" // *Merkezî Asya ve Kafkasya*. 2001, Nu. 1]; Дунаева, Е. В. "Новые повороты каспийской дипломатии" // *Ближний Восток и современность*. Москва, 2001 [Dunaeva, E. V. "Hazar Diplomasisinde Yeni Virajlar" // *Yakındoğu ve Çağdaşlık.* Moskova, 2001]; Гинзбург, В. "Раздел ресурсов Каспийского моря: участники, интересы, проблемы" // *Центральная Азия и Кавказ*. 2003, N-5 [Ginzburg, V. "Hazar Denizi Rezervlerinin Paylaşımı: Aktörler, Çıkarlar, Sorunlar" // *Merkezî Asya ve Kafkasya.* 2003, Nu. 5]; Гушер, А. "Геополитическая ситуация в Закавказье" // *Азия и Африка сегодня*. 2003, N-10 [Guşer, A. "Transkafkasya'da Jeopolitik Durum" // *Asya ve Afrika Bugün*. 2003, Nu. 10]; Жильцов, С. С. *Каспийский регион как геополитическая проблема современных международных отношений (90-е годы XX века).* Москва, Российский университет дружбы народов, 2004 [Jilcov, S. S. *Çağdaş Uluslararası İlişkilerde Bir Jeopolitik Sorunu Olarak Hazar Bölgesi (1990'lar).* Moskova, 2004]; Малышева, Д. Б. *Россия и Каспийский регион: проблемы безопасного развития*. Москва, ИМЭМО РАН, 2002 [Malışeva, D. B. *Rusya ve Hazar Bölgesi: Güvenli Kalkınma Sorunları.* Moskova, 2002]; Малышева, Д. "Центральная Азия и Южный Кавказ: региональная безопасность в эпоху нового миропорядка" // *Центральная Азия и Кавказ*. 2004, N-2 [Malışeva, D. "Merkezî Asya ve Güney Kafkasya: Yeni Dünya Düzeninde Bölgesel Güvenlik" // *Merkezî Asya ve Kafkasya.* 2004, Nu. 2]; Панин, В. Н. "Современное состояние геополитиче-

ğerlendirilmiştir. Araştırmacılar modernleşme ve tutuculuk, bütünleşme ve dağılma süreçlerini, toprak anlaşmazlıklarından kaynaklanan etnik ve millî çatışmaların ve diğer faktörlerin bölge ülkelerinin ulusal güvenliğine etkisini de masaya yatırmışlardır.

Rus bilim adamı V. Şorohov çalışmasında Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını, güvenliğini, özellikle de enerji güvenliğini temin edebilmek için takip ettiği dengeli dış politikanın önceliklerini açıklığa kavuşturmuştur. Şorohov, bu politikanın Hazar petrollerinin Batı'ya nakli ve Dağlık Karabağ sorununun çözümlenmesi çalışmaları açısından büyük öneme sahip olduğunu düşünmektedir.[23]

Azerbaycan'ın ekonomi, enerji, ulaşım alanlarında ulusal güvenlik çıkarlarının ve jeopolitik konumunun pekiştirilmesi amacıyla uyguladığı politikanın çeşitli yönleri Rus araştırmacılardan A. Fyodorov, A. Yazkov, S. Çernyavski, D. Bukin, M. Gusayev, Z. Gabiyev vb. siyaset bilimcilerin çalışmalarında da analiz edilmiştir. Adları anılan bilim adamları uluslararası ulaşım ve taşımacılık projelerinin Azerbaycan ekonomisinin kalkınmasındaki rolünden, Hazar Denizi'nin enerji rezervlerinin dünya pazarına sunulmasından ve diğer jeoekonomik güvenlik meselelerinden, Güney Kafkasya'da ve Post-Sovyet coğrafyada mevcut devletler arası ilişkilerden, özellikle Rusya'yla Azerbaycan arasındaki askerî-jeostratejik ilişkiler bağlamında Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik sorunları karşısındaki yaklaşımından vb. konulardan bahsetmişlerdir.[24]

ских процессов на Кавказе" // *Актуальные проблемы безопасности в условиях конфликтогенной ситуации на Юге России*. Краснодар, 2007 [Panin, V. N. "Kafkasya'da Jeopolitik Süreçlerin Bugünkü Durumu" // *Rusya'nın Güneyinde Çatışmalı Durumlarda Güncel Güvenlik Sorunları.* Krasnodar, 2007]; *Архитектура евроатлантической безопасности*. Москва, Экон-Информ, 2009 [*Avro-Atlantik Güvenlik Yapılanması*. Moskova, 2009] vb.

23 Шорохов В. *Нефть и политика Азербайджана*. Москва, 1997 [Şorohov, V. *Azerbaycan'ın Petrolü ve Politikası.* Moskova, 1997].

24 Федоров, А. Ю. *Каспийская нефть и международная безопасность (аналитический доклад по материалам международной конференции)*. Москва, 1996 [Fedorov, A. Y. *Hazar Petrolü ve Uluslararası Güvenlik (Uluslararası Konferans Bildirileri Temelinde Çözümlemeli Rapor).* Moskova, 1996]; Языкова, А. А. *Государства Закавказья и Россия*. Москва, «ЭПИКОН», 1998 [Yazıkova, A. A. *Transkafkasya Devletleri ve Rusya.* Moskova, 1998]; *Россия и Закавказье: реалии независимости и новое партнерство*. Москва, 2000 [*Rusya ve Transkafkasya: Bağımsızlık Realiteleri ve Yeni İşbirlikleri.*

Azerbaycan'ın hem bölge ülkeleri, hem de daha uzak coğrafyalarda bulunan ülkelerle güvenlik alanında işbirliği, SSCB'nin çöküşünün ardından Güney Kafkasya'da ortaya çıkan askerî-jeostratejik ve jeopolitik durum, büyük ülkelerin bölgedeki askerî ve güvenlik çıkarları gibi konuların da bu yönde yapılan bilimsel araştırmaların nesnesini teşkil ettiğini belirtmek gerekir. Diğer yandan söz konusu çalışmalarda Azerbaycan'ın ulusal çıkarlarını ve güvenliğini temin etmek amacıyla takip ettiği politikanın özellikleri de analiz edilmiş, ABD, Rusya, Türkiye, İran gibi ülkelerin Azerbaycan'ın bölgesel güvenlik politikası karşısındaki tutumları açıklığa kavuşturulmuştur.

ABD'nin Hazar bölgesinde uyguladığı jeopolitiğin ve askerî-jeostratejik politikanın öncelikleri, bu ülkenin Azerbaycan'ın bölgedeki güvenlik çıkarları üzerindeki etkisi konuları da S. Çernyavski, A. Korneyev, A. Kojihov, A. Gegelaşvili gibi araştırmacıların çalışmalarında analiz edilmiştir.[25] Soğuk Savaş sonrası dönemde Güney Kafkasya'daki güvenlik ortamı-

---

Moskova, 2000]; Чернявский, С. И. "Азербайджан и Турция: стратегическое партнерство". В кн.: *Независимый Азербайджан: новые ориентиры*. Москва, 2000 [Çernyavskiy, S. İ. "Azerbaycan ve Türkiye: Stratejik Ortaklık", *Bağımsız Azerbaycan: Yeni Yönelimler.* Moskova, 2000]; Букин, Д. В. *Значение Каспийского региона в мировом энергетическом балансе и национальные интересы России.* Москва, 2000 [Bukin, D. V. *Hazar Bölgesinin Dünya Uluslararası Enerji Dengesinde Rolü ve Rusya'nın Ulusal Çıkarları.* Moskova, 2000]; Гусаев, М. "Россия и США на Южном Кавказе: перспективы сотрудничества или соперничества?" // *Центральная Азия и Кавказ*. 2003 [Gusaev, M. "Güney Kafkasya'da Rusya ve ABD: İşbirliği mi, Rekabet mi?" // *Merkezî Asya ve Kafkasya*. 2003]; Габиева, З. Ф. *Стратегия внешней политики России в Каспийском регионе (мотивы, цели, задачи)*. Автореф. дисс, к.п.н. Москва, 2005 [Gabieva, Z. F. *Hazar Bölgesinde Rusya'nın Dış Politika Stratejisi (Etkenler, Hedefler, Görevler)*. Doktora Tezi Özeti. Moskova, 2005]; Маркедонов, С. "Азербайджан в "большой игре" на Кавказе" // *Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы*. Москва, 2005 [Markedonov, S. "Azerbaycan Kafkasya'daki Büyük Oyunda" // *Avrupa'nın Güvenliği: Olaylar, Değerlendirmeler, Tahminler*. Moskova, 2005]; *Российско-Азербайджанские отношения на современном этапе развития: проблемы и перспективы*. Москва, 2011 [*Rusya-Azerbaycan İlişkilerinin Gelişmesinde Yeni Aşama: Sorunlar ve Beklentiler.* Moskova, 2011] vb.

25 Чернявский С. "Кавказская стратегия Вашингтона" // *Международная жизнь*. 1999, N-1 [Çernyavskiy, S. "Washington'un Kafkasya Stratejisi" // *Uluslararası Yaşam*, 1999, Nu. 1]; Матяш, В. И. *Россия и США в Каспийском регионе. XXI век: проблемы и перспективы.* Дип. академия МИД России, Ин-т актуал. межд. проблем. Москва, 2001

nı analiz eden bilim adamları bu bölgede çok yönlü jeopolitik bir rekabetin ortaya çıkışının nedenlerini izah etmişlerdir.

Rus araştırmacılardan İ. Bolgova'nın konuya ilişkin çalışması özellikle dikkate değerdir. Bolgova çalışmasında Avrupa Birliği'nin ve diğer uluslararası örgütlerin Güney Kafkasya ülkelerine yönelik güvenlik politikasının benzer ve farklı yönlerini analiz etmiş, yine bu bağlamda Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve bölgesel güvenlik politikasına dair birtakım bilimsel görüşler ortaya koymuştur.[26]

[Matyaş, V. İ. *Hazar Bölgesinde Rusya ve ABD. 21. Yüzyıl: Sorunlar ve Beklentiler.* Rusya Dışişleri Bakanlığı Diplomasi Akademisi Güncel Uluslararası Sorunlar Enstitüsü, Moskova, 2001]; Корнеев, А. В. "Каспийская нефть и интересы США" // *США и Канада: экономика, политика, культура*. 2002, N-12 [Korneev, A. B. "Hazar Petrolleri ve ABD'nin Çıkarları" // *ABD ve Kanada: Ekonomi, Siyaset, Kültür.* 2002, Nu. 12]; Бардин, М. Г. "Каспийский регион: национальные отношения и международные политические интересы" // *Вопросы национальных и федеративных отношений*. Москва, 2002 [Bardin, M. G. "Hazar Bölgesi: Etnik İlişkiler ve Uluslararası Politik Çıkarlar" // *Ulusal ve Federal İlişkiler Meselesi*. Moskova, 2002]; Кожихов, А. "Ближний Восток и Каспий в энергетической стратегии США" // *Центральная Азия и Кавказ*. 2002, N-6 [Kojihov, A. "ABD'nin Enerji Stratejisinde Yakındoğu ve Hazar" // *Merkezî Asya ve Kafkasya*. Nu. 6, 2002]; Гушер, А. "Стратегия США в Каспийском регионе" // *Азия и Африка сегодня*. 2003, N-5 [Guşer, A. İ. "ABD'nin Hazar Stratejisi" // *Asya ve Afrika Bugün*. Nu. 5, 2003]; Жильцов, С. С. *Геополитика Каспийского Региона*. Москва, 2003 [Jilcov, S. S. *Hazar Bölgesi Jeopolitiği*. Moskova, 2003]; Гушер, А. "Геополитическая ситуация в Закавказье (национальные интересы и безопасность России)" // *Россия и мусульманский мир*. 2005, N-1 [Guşer, A. "Transkafkasya'da Jeopolitik Durum (Ulusal Çıkarlar ve Rusya'nın Güvenliği)" // *Rusya ve Müslüman Dünya.* Nu. 1., 2005]; Черноус, В. В. "Кавказ в системе евразийской безопасности: от биполярности через атлантизм к глобальной безопасности" // *Кавказский регион: пути стабилизации: Материалы международной научной конференции.* Ростов н/Д., 2004 [Çernous, V. V. "Avrasya Güvenlik Sisteminde Kafkasya: Atlantik Ötesi İki Kutupluluktan Küresel Güvenliğe" // *Kafkasya Bölgesi: İstikrarın Yolları*. (Uluslararası Konferans Bildirileri). Rostov-na-Donu, 2004]; Гегелашвили, А. "Политика Вашингтона в государствах Южного Кавказа и Центральной Азии" // *США и Канада: экономика, политика, культура*. 2007, N-5 [Gegelaşvili, A. "Washington'un Güney Kafkasya ve Merkezî Asya Ülkeleri Politikası" // *ABD ve Kanada: Ekonomi, Siyaset, Kültür.* Nu. 5, 2007] vb.

26 Болгова И. В. *Политика ЕС в Закавказье и Центральной Азии: истоки и становление*. Москва, 2008 [Bolgova, İ. V. *AB'nin Transkafkasya ve Merkezî Asya Politikası: Geçmişi ve Bugünü.* Moskova, 2008].

Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkelerin bazı araştırmacıları da Azerbaycan'ın ulusal güvenlik politikasının görev, amaç ve mahiyetini, bu ülkenin uluslararası ve bölgesel örgütlerle ilişkilerini askerî-jeostratejik ve güvenlik alanında işbirliği bağlamında ele alınarak değerlendirmişlerdir.[27] Yine bu çalışmalarda AGİT, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, NATO, BDT, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve diğer uluslararası politik, ekonomik, askerî örgütlerin bölgedeki güvenlik çıkarları analiz edilmiş, bu örgütlerin Güney Kafkasya'da Azerbaycan'a karşı takip ettikleri politikanın ana yön ve mekanizmleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikasının bazı hususlarına Türk araştırmacı ve siyaset bilimcilerin çalışmalarında da değinilmiştir. Türk siyaset bilimcilerin eserlerinde ABD, AB ülkeleri ve Türkiye'nin Güney Kafkasya'nın jeopolitik ortamının şekillenmesindeki rolü, Azerbaycan'ın ulusal ve bölgesel güvenlik politikalarının bütünüyle Avrasya'nın güvenliğine etkisi gibi konular üzerinde özellikle durulmuş, ABD, Batılı ülkeler, Rusya ve Türkiye'nin bölgede jeopolitik, jeoekonomik

---

[27] *Страны бывшего СССР и европейская безопасность*. Москва, Международные отношения, 1994 [*Post-Sovyet Ülkeleri ve Avrupa'nın Güvenliği*. Moskova, 1994]; Евстигнеев В. Р. *Реинтеграция постсоветского пространства и опыт Западной Европы*. Москва, ИМЭМО РАН, 1994 [Yevstingeev V. R. *Post-Sovyet Mekânında Yeniden Bütünleşme ve Batı Avrupa Deneyimi*. Moskova, 1994]; Чернявский С. "Южный Кавказ в планах НАТО" // *Международная жизнь*, 1998, Nu. 9 [Çernyavskiy, S. "NATO'nun Planlarında Güney Kafkasya" // *Uluslararası Yaşam*. Nu. 9, 1998]; Сысоев Б. В. *Политические проблемы европейской безопасности*. Автореф. дис. кандидата полит. наук. Москва, 1999 [Sısoev, B. V. *Avrupa'nın Güvenliğine İlişkin Politik Sorunlar*. Doktora Tezi Özeti. Moskova, 1999]; Прейгер Д. "Экономические интересы ГУУАМ в лабиринтах Великого шелкового пути" // *Центральная Азия и Кавказ*, 2001, Nu. 3 [Preyger, D. "Büyük İpek Yolu Labirentinde GUUAM'ın Ekonomik Çıkarları" // *Merkezî Asya ve Kafkasya*, Nu. 3, 2001]; Гушер А. "Южный Кавказ, Америка, НАТО" // *Азия и Африка сегодня*, 2005, Nu. 10 [Guşer, A. "Güney Kafkasya, Amerika, NATO" // *Asya ve Afrika Bugün*, Nu. 10, 2005]; Дегоев В. В. "Кавказ и Большая Европа" // *Аналитические записки. Кавказ: реалии против соблазнов*. Москва, 2005, Nu. 9 [Degoev, V. V. "Kafkasya ve Büyük Avrupa" // *Analitik Notlar. Kafkasya: Düşlere Karşı Gerçeklikler*. Moskova, Nu. 9, 2005]; Наджафов Э. Н. *Южный Кавказ: тернистый путь к безопасности*. Москва, Научная книга, 2005 [Nadjafov, E. N. *Güney Kafkasya: Güvenliğin Dikenli Yolu*. Moskova, 2005]; Баранов А. В. *Взаимодействие актеров региональных политических процессов в постсоветской России*. Москва, 2007 [Baranov, A. V. *Post-Sovyet Dönemi Rusya'sında Bölgesel Politik Süreçlerin Aktörleri Arasında Etkileşim*. Moskova, 2007] vb.

ve askerî-jeostratejik çıkarlarına ilişkin birtakım görüşler ortaya atılmıştır.[28]

Türk siyaset bilimcilerin kitap ve makalelerinde Avrasya'nın güvenlik ortamında Azerbaycan'ın yeri ve rolü, Güney Kafkasya ve Hazar havzasının güvenliğinin sağlanması, bölgenin enerji rezervlerinin dünya pazarına ulaştırılmasına ilişkin olarak çatışan jeopolitik ve jeoekonomik çıkarlar, küreselleşme sürecinin bölge ülkelerinin ulusal kalkınma ve güvenlik stratejilerinin şekillenmesine etkisi ve diğer konular da ana hatlarıyla ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu araştırmalardan bazılarında Post-Sovyet döneminde Hazar Denizi ve Karadeniz havzaları ile Güney Kafkasya'nın askerî-jeostratejik sorunları, bölge ülkelerinin ve diğer uluslararası aktörlerin çatışan jeopolitik ve güvenlik çıkarları çevresinde cereyan eden evrensel ve lokal süreçler üzerinde daha fazla durulmuştur.

Azerbaycan'ın ulusal kalkınma ve güvenlik politikası, özellikle uluslararası ve bölgesel düzeyde güvenlik uygulamaları Batılı araştırmacıların çalışmalarında daha fazla Hazar Denizi ve Karadeniz havzası ile Güney Kafkasya'nın genel jeopolitik, jeoekonomik ve askerî-jeostratejik ortamının karakteristiği, bölgenin doğal kaynaklarının Batı'ya güvenli aktarılması, bölgenin jeopolitik ortamını etkileyen evrensel ve lokal faktörler bağlamında irdelenmiştir. Bilimsel çalışmalarda siyaset bilimciler bölgenin bireysel ve ortak çıkarlarının çerçevesini göz önünde bulundurarak, ulusal

---

[28] Dedeoğlu, Beril. *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul, Derin, 2003; Demir, Ali Faik. *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*. İstanbul, Bağlam, 2003; Gürsoy, Barış. *Soğuk Savaş'tan Günümüze Asimetrik Tehdit.* İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2005; Karabayram, Fırat. *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*. Ankara, Atılım Üniversitesi, 2007; Kasım, K., Z. A. Bakan (derl.). *Uluslararası Güvenlik Sorunları*. Ankara, ASAM, 2004; Levent Şen. *Türkiye ve Güney Kafkasya Gerçeği: Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası*. Ankara, Ürün Yayınları, 2009; Öymen, Onur. *Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak*. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005; Yılmaz, Hasan, Nihat Kaşıkçı. *Tarihin Sıkıştığı Coğrafya: Kafkasya*. Ankara, Elips Kitap, 2006; Ülkü, İrfan. *Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan*. İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2000; Kalafat, Yaşar. *Güney Kafkasya: Sosyal Antropoloji Araştırmaları*. Ankara, 2000; Aras, Osman Nuri. *Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*. İstanbul, Der Yayınları, 2001; Cemilli, Elnur. *ABD'nin Güney Kafkasya Politikası*. İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık, 2007; Yıldırım, Habip. *Kafkasya'da Etnik Çatışmalar ve Türkiye Açısından Bölgenin Önemi*. Sakarya Üniversitesi, 2007; Oğuz, Cem. *Türkiye-Azerbaycan İlişkileri ve Ermenistan faktörü*. YT Yayınları, 2010 vb.

ve uluslararası güvenlik yapılanmalarından hareketle Güney Kafkasya ülkeleri arasındaki askerî-jeostratejik ilişkileri konu edinmekte ve birtakım öngörülerde bulunmaktadırlar.[29]

Ünlü ABD'li siyaset bilimci Zbigniew Brzezinski Batılı ülkelerin Hazar havzası ve Merkezî Asya'nın zengin enerji rezervlerine ulaşabilmesi açısından Azerbaycan'ın çok büyük bir öneme sahip bulunduğuna dair değerli bir görüş ortaya koymuştur.[30]

Başka bir ABD'li bilim adamı A. Cohen'in araştırmaları ise ulusal çıkarlarından hareketle Hazar Denizi'nin enerji rezervlerinin Batı'ya aktarılması amacıyla Azerbaycan'ın takip ettiği bölgesel güvenlik politikasının açıklığa kavuşturulması anlamında önem taşımaktadır.[31]

---

[29] Allison, Graham T. *U.S. Policy on Caspian Energy Development and Exports: Mini-Case and Paradigm.* Cambridge, MA: Harvard University, 2001; *Central Asia and the South Caucasus: reorientations, internal transitions, and strategic dynamics: conference report*. Washington, D.C: National Intelligence Council, 2000; Crandall Maureen S. *Energy, Economics, and Politics in the Caspian Region: Dreams and Reality*. Westport, Praeger Security International, 2006; Croissant Cynthia. *Azerbaijan, oil and geopolitics*. NY: Science Publishers, 1998; De Wall Thomas. *The Caucasus: an introduction*. Oxford University Press, 2010; Robert E. Ebel, Rajan Menon. *Energy and conflict in Central Asia and the Caucasus*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2000; Hooman Peimani. *Conflict and security in Central Asia and the Caucasus*. Santa Barbara, Calif: ABC-CLIO, 2009; Nation R. Craig. *Russia, the United States and Caucasus*. Strategic Studies Institute, 2007; Michael P. Croissant, Bülent Aras. *Oil and geopolitics in the Caspian Sea Region*. Greenwood Publishing Group, 1999; "Security sector governance in Southren Caucasus: challenges and visions" // *Study Groups, Regional Stability in Southern Caucasus*. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2004; "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West" // Edited by S. Frederick Starr and Svante E. Cornell. Washington, D.C: Central Asia – Caucasus Institute, 2005 vb.

[30] Бжезинский, З. *Великая шахматная доска. Господство Америки и ее геостратегические императивы*. Москва, 2002 [Brzezinski, Z. *Büyük Satranç Tahtası. Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*. Moskova, 2002].

[31] Коэн А. "США, страны Центральной Азии и Кавказа: проблемы и перспективы взаимоотношений" // Центральная Азия и Кавказ, 2000, N 2 [Cohen, A. "ABD, Merkezî Asya ve Kafkasya Ülkeleri" // Merkezî Asya ve Kafkasya, 2000, Nu. 2]; Коэн А. "Причина для беспокойства: последние тенденции российской политики на Южном Кавказе" // Центральная Азия и Кавказ, 2001, N 2 [Cohen, A. "Endişe Nedeni: Rusya'nın Güney Kafkasya Politikasında Son Yönelimler" // Merkezî Asya ve Kafkasya, 2001, Nu. 2]; Коэн А. "США: задачи в сфере защиты безопасности каспийских углеводородов от посягательств Ирана" // Центральная Азия и Кавказ, 2002, N1 [Cohen, A. "ABD: Hazar'ın